

УДК 336.4:658

Є.В. Грицьков

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Метою дослідження є визначення особливостей використання інтелектуального капіталу на будівельних підприємствах для забезпечення їх розвитку. У результаті дослідження виявлені ознаки інтелектуального капіталу: функціональність, цілеорієнтованість, структурність, вартісні характеристики, складність, комплексність, представлення як активу, в цілому, і як нематеріального активу, зокрема, сукупність знань, вмінь, навичок. Охарактеризовані підходи до визначення інтелектуального капіталу будівельних підприємств: функціональний, цілеорієнтований, структурний, вартісний, предметний, комплексний. Для визначення інтелектуального капіталу запропоновано використовувати комплексний підхід у рамках якого узагальнюються теоретичні положення, характеристики та ознаки, що відносяться до попередніх підходів і визначають різні сторони формування й використання інтелектуального капіталу будівельних підприємств.

Ключові слова: будівельні підприємства; інтелектуальний капітал; управління інтелектуальним капіталом; фактори, що впливають на формування та використання інтелектуального капіталу; ознаки та характеристика інтелектуального капіталу; комплексний підхід, компоненти інтелектуального капіталу.

Постановка проблеми

За останні роки зростає значення інтелектуального капіталу (ІК), формування та використання якого дозволяє забезпечити зростання інвестиційної привабливості, капіталізації компанії, що створює передумови для її зростання у сучасних умовах господарювання, які характеризуються накопиченням негативних явищ. Поряд з цим, на вітчизняних будівельних підприємствах (БП) використання ІК визначається низьким рівнем, недостатністю обліково-аналітичного забезпечення, неврахуванням всіх його компонентів. Крім того, не здійснюється управління інтелектуальним капіталом шляхом застосування сучасних інструментів, методів і моделей. У таких умовах, вирішення проблем формування та використання ІК, забезпечення ефективності його управління на будівельних підприємствах є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Напрямами формування та використання інтелектуального капіталу, забезпеченням його управління займаються вчені: С. Альберт [22], О. Бутнік-Сіверський [1], О. Кендюхов [2, 3, 4], К. Мамонов [5, 6, 7], І. Просвірина [8], Й. Руус [9], Г. Ступнікер [11], Т. Стюарт [12, 23], І. Ткач [15, 16, 17], А. Чухно [18], Л. Едвінссон [22], К. Ягельська [20] та ін.

Мета та завдання

Метою дослідження є визначення особливостей використання інтелектуального капіталу на будівельних підприємствах для забезпечення їх розвитку.

У рамках дослідження вирішуються наступні завдання:

- ✓ визначити поняття інтелектуального капіталу будівельних підприємств;
- ✓ виявити фактори, що впливають на управління ІК БП;
- ✓ охарактеризувати напрями формування та використання компонентів інтелектуального капіталу у будівельній галузі.

Виклад основного матеріалу

Систематизація існуючих теоретичних підходів щодо визначення ІК дозволила виявити його ознаки та характеристики:

- функціональність;
- цілеорієнтованість;
- структурність;
- вартісні характеристики;
- складність;
- комплексність;
- представлення як активу, в цілому, і як нематеріального активу, зокрема;
- сукупність знань, вмінь, навичок.

На основі дослідження виявлено, що більшість

наукових розробок присвячено визначенню ІК, який використовується у нематеріальній і деяких матеріальних сферах та є універсальним поняттям. Проте, поза увагою залишаються дослідження напрямів формування й використання інтелектуального капіталу у будівельній галузі. Навіть, відсутнє чітке визначення ІК БП. Лише в деяких роботах розглядається поняття інтелектуального капіталу будівельних підприємств [10, 13, 14, 19].

Враховуючи існуючі теоретичні положення та особливості використання інтелектуального капіталу на будівельних підприємствах запропоновані підходи, що його характеризують: функціональний, цілеорієнтований, структурний, вартісний, предметний, комплексний.

Для визначення ІК найбільш доцільним є комплексний підхід рамках якого узагальнюються теоретичні положення, характеристики та ознаки, що відносяться до попередніх підходів і визначають різні сторони формування й використання інтелектуального капіталу БП.

Запропоновано визначення ІК будівельних підприємств, як стратегічних активів, що формуються із сукупності знань, вмінь, навичок, здібностей, досвіду робітників, організаційної здатності управління БП, взаємовідносин між замовниками будівельної продукції та іншими зацікавленими особами і визначаються функціональними, структурними, вартісними ознаками, які спрямовані на забезпечення розвитку будівельних підприємств.

Виявлені фактори, що впливають на управління інтелектуальним капіталом БП: земельні, містобудівні, які формують робочий капітал, технологічні, матеріальні, науково-технологічні, стейкхолдерні, інформаційні та ін. Представлені фактори враховуються при розробці механізмів управління ІК будівельних підприємств.

Для управління інтелектуальним капіталом запропоновані моделі:

вартісна: базується на управлінні інтелектуального капіталу через призму вартісних показників та їх складових (ринкової вартості компанії, валюта балансу, вартість нематеріальних активів);

моніторингова: управління здійснюється через вплив на показники ринкової вартості активів, інтелектуальної власності, людських та інфраструктурних активів, розробляються відповідні дії;

індикаторна: формування та реалізація напрямів управління здійснюється на основі отриманих значень індикаторів, що впливають на інтелектуальний капітал;

інформаційна: базується на необхідності фокусування значної уваги на інформаційно-

аналітичному забезпеченні управління інтелектуальним капіталом на будівельних підприємствах;

інноваційна: управління здійснюється через реалізацію комплексу заходів, які пов'язані із розробкою стратегії інноваційного розвитку будівельних підприємств, формуванням відповідної концепції, організацією і контролем, реалізацією відповідних дій та забезпечення ефективності процесу управління;

поліваріантна: реалізація процесу управління інтелектуальним капіталом здійснюється відповідно його компонентів (чоловічий, організаційний та клієнтський капітали), розробляючи та вибираючи із групи стратегій найбільш результативну.

У будівельній галузі не приділяється значної уваги визначенню та обліку ІК. Зокрема, увага фокусується лише на деяких його компонентах. У бухгалтерській звітності будівельних підприємств відображаються нематеріальні активи. У результаті аналізу їх використання по дослідженим будівельним підприємствам встановлена або збитковість, або низький рівень їх результативності. Зокрема, на ПАТ трест "Київміськбуд-1", ПАТ «Полтавський домобудівельний комбінат» визначено зростання збитковості використання нематеріальних активів. На інших БП (ПАТ "Трест "Житлобуд-1", ПАТ "Будівельна компанія "Укрбуд") хоч і зростає рентабельність нематеріальних активів, проте цей процес має несистемний характер і визначається хвилеподібністю.

Слід зазначити, що на 4 із 5 будівельних підприємствах знижується питома вага вартості нематеріальних активів у балансовій вартості власного капіталу, а на ПАТ "Будівельна компанія "Укрбуд" при зростанні цього показника за 2008 – 2014 рр., він характеризується низькими значеннями. На більшості БП нематеріальні активи на незначному рівні здійснювали вплив на формування та використання основних засобів.

Характеризуючи стан та рівень використання компонентів інтелектуального капіталу у будівельній галузі визначено, що у 2014 р. порівняно із 2010 р. збитковість використання заявок на винаходи у будівництві національними і іноземними заявниками збільшилась у 10,6 і 8,7 разів, відповідно. Подібні тенденції спостерігаються із патентами на винаходи, де їх результативність у будівництві була найнижчою порівняно із іншими галузями і визначалась збитковістю протягом дослідженого періоду.

У міжнародній практиці розробляється та реалізується значно менша кількість патентів і заявок на винаходи, промислові винаходи, на знаки для товарів і послуг порівняно із вітчизняними

аналогами. Поряд з цим, результативність їх віддачі значно вище, ніж в Україні. Зокрема, у Австрії, Германії та Франції на одну заявку на винаходи приходиться 207,922 млрд. \$, 62,669 млрд. \$, 109,398 суми валового внутрішнього продукту, відповідно. В Україні всього 0,00007 млрд. \$.

Висновки

Отже, у результаті дослідження запропоновано визначення інтелектуального капіталу будівельних підприємств, визначені фактори, що впливають на його управління, проаналізовано стан та рівень використання компонентів ІК, що дозволяє комплексно вирішувати проблему розробки організаційно-економічного механізму, як важливого інструменту управління.

Література

1. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал : теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. - № 1. – С. 16 – 27.
2. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: монографія / О. В. Кендюхов. – Донецьк : ДонУЕН, 2008. – 363 с.
3. Кендюхов О. В. Інтелектуальний капітал підприємства : методологія формування механізму управління / О. В. Кендюхов. — Донецьк : ДонУЕП, 2006. — 308 с.
4. Кендюхов О. В. Оцінка ефективності управління клієнтським капіталом. [Електронний ресурс] / О. В. Кендюхов // Ефективна економіка, 2012. - № 10. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1493>.
5. Мамонов К.А. Інтелектуальний капітал будівельних корпоративних підприємств: визначення та напрями трансформації / К. А. Мамонов, С. В. Грицьков. – Монографія. Системи прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах: від теорії до практики: колективна монографія. У 2 т. Т.1./ за заг. ред. Савчук Л. М. - Павлоград: Арт синтез-Т, 2014. - 436 с.
6. Мамонов К. А. Стейкхолдерна стратегія вартісно-орієнтованого управління капіталом бренду будівельних корпоративних підприємств. Дисертація на здобуття вченого ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (економіка будівництва) / К. А. Мамонов. – Х. : ХНАМГ. – 2012. – 542 с.
7. Мамонов К. А. Стейкхолдерно-орієнтований підхід до управління капіталом бренду будівельних компаній: теоретико-методологічні засади впровадження для забезпечення фінансової безпеки / Т. В. Момот, К. А. Мамонов, І. Г. Чалий // Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Фінансова безпека та економічне зростання: домогосподарство, підприємство, регіон, держава, з. Полтава, 6-7 жовтня 2011 р. Вищий навчальний заклад УКООПСІЛКІ «Полтавський університет економіки і торгівлі». – Полтава : Вищий навчальний заклад УКООПСІЛКІ «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2011. - С. 81 – 83.
8. Просвирина И. И. Интеллектуальный капитал: новый взгляд на нематериальные активы / И. И. Просвирина // Финансовый менеджмент. 2004. № 4. – С. 26 – 29.
9. Руус Й. Интеллектуальный капитал : практика управления / Й. Руус, С. Пайк, Л. Фернстрем. - СПб. : Высшая школа менеджмента, 2008. – 461 с.
10. Серобян Д. Л. Управление объектами интеллектуального капитала строительных предприятий / Д. Л. Серобян. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – строительство. – С-Пб.: Санкт-Петербургский государственный экономический университет, 2015. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://unecon.ru/sites/default/files/dissertaciya_serobyana_dzhon_levonovich_1.pdf.
11. Ступнікер Г. Л. Управління інтелектуальним капіталом підприємства на основі економічної діагностики. [Електронний ресурс] / Г. Л. Ступнікер. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=565>.
12. Стюарт Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. А. Стюарт ; пер. с англ. – М. : Поколение, 2007. – 368 с.
13. Тараруєв Ю. О. Удосконалення механізму оцінки інтелектуальних активів будівельних підприємств / Ю. О. Тараруєв. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (економіка будівництва). – Х. : Харківська національна академія міського господарства, 2008. – 21 с.
14. Тарасевич Е. А. Разработка концепции диагностирования интеллектуального капитала строительной организации как условия обеспечения ее конкурентоспособности / Е. А. Тарасевич. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – строительство. – С-Пб.: Санкт-Петербургский государственный архитектурно-строительный университет, 2009. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dissertac.com/content/razrabotka-kontseptsii-diagnostirovaniya-intellektualnogo-kapitala-stroitelnoi-organizatsii->.
15. Ткач І. І. Аналіз структури інтелектуального капіталу підприємства / А. Ю. Мазарчук, І. І. Ткач // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2010. – № 6. – Т. 4. – С. 336 – 339.
16. Ткач І. І. Дослідження процесу формування інтелектуального капіталу підприємства / А. Ю. Мазарчук, І. І. Ткач // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – № 2(156). – Частина 1. – С. 312 – 317.
17. Ткач І. І. Застосування математичного апарату термодинаміки для аналізу та оцінки інтелектуального капіталу підприємства / І. І. Ткач, І. В. Гвоздецька //

Бизнес Информ. – Харківський національний економічний університет. – 2011. – № 5(1). – С. 113 – 115.

18. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – №11. – № 12. – С. 61-67.

19. Юрченко Ю. Управління інтелектуальним капіталом будівельних підприємств в умовах інноваційного розвитку / Ю. Юрченко. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – К. : Київський національний університет будівництва та архітектури, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/45/769/13731.html>.

20. Ягельська К. Ю. Інновації та інтелектуальний капітал в системі чинників випереджаючого економічного розвитку / К.Ю. Ягельська // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, м. 2. – 348 с. – С. 155-158.

21. Albert S. *The Impact of Intellectual Capital* / S. Albert, K. Bradley // *Open University Business School Working Paper*. 1996. № 15. – p. 54 – 71.

22. Edvinsson L. *Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower* / L. Edvinsson, M. Malone. – N. Y. : "Harper Business", 1997. – 240 p.

23. Stewart T. A. *The Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations* / T. A. Stewart. - N.-Y.-L., 1997. – 270 p.

References

1. Butnik -Seversky A. *Intellectual capital : a theoretical aspect* / O. Butnik -Seversky // *Intellectual Capital* . - 2002. - № 1. - P. 16 - 27.

2. Kendyukhov A.V. *Efficient management of intellectual capital : monograph* / OV Kendyukhov . - Donetsk: DonUEN , 2008. - 363 p.

3. Kendyukhov A.V. *intellectual capital of the company : methodology formation mechanism of management* / AV Kendyukhov . - Donetsk: DonUEP , 2006. - 308 p.

4. Kendyukhov A.V. *Evaluating the effectiveness of the management client capital. [Electronic resource]* / O.V. Kendyukhov // *Efficient Economy* , 2012. - № 10. - Access : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1493>.

5. K. Mamonov *Intellectual capital building corporate enterprises : the definition and direction of transformation* / K.A. Mamonov , E.V. Gritskov . - Monograph. Decision-making systems in the economy , technology and organizational areas: from theory to practice : collective monograph. In 2 t. T.1 . / Under total . Ed. Savchuk L.M. - Pavlograd: Art synthesis T, 2014. - 436 p.

6. Mamonov K.A. *Steykholderna strategy of value -oriented brand management of capital construction corporate enterprises. The thesis for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.04 - economics and management (construction economics)* / K.A. Mamonov . - X : KSAME. - 2012. - 542 p.

7. Mamonov Steykholderno K.A.-oriented approach to capital management brand building companies: theoretical and methodological foundations for the introduction of financial security / T. Momot, K.A. Mamonov, Chaly I.G. // *Collection of abstracts international scientific conference. Financial security and economic growth: household, company, region, state, Poltava g, 6-7 October 2011 High school Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade."* - Poltava:

High school Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", 2011. - P. 81 - 83.

8. Prosvyryna I. I. *Yntellektualnyy capital : Novy Vzglyad on nemateriyalnye aktyvy* / AI AI Prosvyryna // *Fynansovy management*. 2004. № 4. - P. 26 - 29.

9. Ruus J. *Yntellektualnyy capital : practice management* / Ruus J. , S. Pike , L. Fernstrem . - SPb. : Higher School of Management , 2008. - 461 p.

10. Serobyayn D.L. *Management yntellektualnoho the project of building capital enterprises* / D.L. Serobyayn. SUMMARY soyskanye on uchenoy Ekonomicheskoe degree candidate of sciences on specialty 08.00.05 - Economics and Management narodnym economy Economy, organization and operation of business, industry, complex - construction. - S-Pb. : St. Peterburshskyy hosudarstvennyy the Economic University, 2015. - [Электронный ресурс] - Access: http://unecon.ru/sites/default/files/dissertaciya_serobyayn_dzhon_levonovich_1.pdf. 11. Stupniker G.L. *kapialom intelligent management on the basis of economic diagnostics. [Electronic resource]* / G.L. Stupniker. - Access: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=565>.

11. Stupniker G.L. *kapialom intelligent management on the basis of economic diagnostics. [Electronic resource]* / G.L. Stupniker . - Access :

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=565>.

12. Stewart T.A. *Yntellektualnyy capital. New Source of wealth organizations* / T.A. Stewart ; Per. with English. - Moscow: generation , 2007. - 368 p.

13. Tararuyev Y.O. *Improving the mechanism of evaluation of intellectual assets construction companies* / Y.O. Tararuyev . Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 - economics and management (construction economics). - H. , Kharkiv National Academy of Municipal Economy , 2008. - 21 p.

14. Tarasevich E.A. *Development of the construction company the concept of diagnosing intellectual capital as a condition to ensure its competitiveness* / EA Tarasevich. Thesis for scientific degree of candidate of economic sciences in specialty 08.00.05 - Economics and Management of National Economy, the organization and management of enterprises, branches, complexes - construction. - Saint-Petersburg. : Saint-Petersburg State University of Architecture and Civil Engineering, 2009 - [Elektronnyy resurs] - Access mode: <http://www.dissercat.com/content/razrabotka-kontseptsii-diagnostirovaniya-intellektualnogo-kapitala-stroitelnoi-organizatsii->

15. Weaver II *Analysis of the intellectual capital of the enterprise* / A.Y. Mazarchuk , I. Tkach // *Herald of Khmelnytsky National University. A series of " Economics ."* - 2010. - № 6. - T. 4. - S. 336 - 339 .

16. Weaver II *Investigation of the formation of the intellectual capital of the enterprise* / AY Mazarchuk , I. Tkach // *Journal of East Ukrainian National University named after Vladimir Dal*. - 2011. - № 2 (156). - Part 1 - S. 312 - 317.

17. Weaver II *Application of thermodynamics mathematical tools to analyze and evaluate the intellectual capital of the enterprise* / Weaver II , IV Gvozdzetska // *Business Info*. - Kharkiv National University of Economics . - 2011. - № 5 (1). - S. 113 - 115.

18. Chukhno A. *Intellectual capital : the nature of zakonomipnosti form i* / A. Chukhno // *Economics of Ukraine*. - 2002. - №11. - № 12. - P. 61-67 .

19. Yuri Yurchenko *management of intellectual capital construction enterprises in the innovative development* / Yuri Yurchenko. The thesis for the degree of candidate of economic sciences on spec. 08.00.04 - economics and management of enterprises (by economic activity). - Kyiv : Kyiv National University of Construction and Architecture , 2012. - [

electronic resource]. - Access : <http://mydisser.com/ua/catalog/view/45/769/13731.html>. 20. K. Y. Yahelska *Innovation and intellectual capital in the system factors ahead of economic development* / K.Y. Yahelska // *Theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property , technologies. - Mariupol , SHEE " PSTU "*, 2013. - Vol. 1, Vol . 2 - 348 p. - S. 155-158 .

21. Albert S. *The Impact of Intellectual Capital* / S. Albert, K. Bradley // *Open University Business School Working Paper. 1996. № 15. - p. 54 - 71.*

22. Albert S. *The Impact of Intellectual Capital* / S. Albert, K. Bradley // *Open University Business School Working Paper. 1996. № 15. - p. 54 - 71.* 22. Edvinsson L. *Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower* / L. Edvinsson, M. Malone. - N. Y. :

"Harper Business", 1997. - 240 p. 23. Stewart T. A. *The Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations* / T. A. Stewart. N.-Y.-L., 1997. - 270 p.

Рецензент: д-р екон. наук, проф. К.А. Мамонов, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків.

Автор: ГРИЦЬКОВ Євгеній Володимирович Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків, здобувач кафедри геоінформаційних систем, оцінки землі та нерухомого майна.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА НА СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Е.В. Грицьков

Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, Харьков

Целью исследования является определение особенностей интеллектуального капитала на строительных предприятиях для обеспечения их развития. В результате исследования выявлены признаки интеллектуального капитала: функциональность, целеориентованность, структурность, стоимостные характеристики, сложность, комплексность, представление как актива, в целом, и как нематериального актива, в частности, совокупность знаний, умений, навыков.

Ключевые слова: Строительные компании; интеллектуальный капитал; управления интеллектуальным капиталом; факторы, влияющие на формирование и использование интеллектуального капитала; признаки и характеристика интеллектуального капитала; комплексный подход, компоненты интеллектуального капитала.

FEATURES OF USE OF INTELLECTUAL CAPITAL ON CONSTRUCTION ENTERPRISES

E. Grytskov

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

The aim of the study is to determine the characteristics of the use of intellectual capital on construction enterprises for their development. The study found signs of intellectual capital: functionality, tsileoriyentovanist, structure, cost characteristics, complexity, complexity, presenting as an asset as a whole and as an intangible asset, including a combination of knowledge, skills. We characterize approaches to the definition of intellectual capital construction companies: functional, tsileoriyentovanyy, structural, cost, objective and comprehensive.

Keywords: Construction companies; intellectual capital ; management of intellectual capital ; factory , influencing the formation and use of intellectual capital ; features and characteristics of intellectual capital ; an integrated approach , the components of intellectual capital.